

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІНОЗЕМНИХ МОВ

На правах рукопису

СТОРОВА Олена Миколаївна

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ І ПРАГМАТИЧНІ ЗНАЧЕННЯ
НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ-ТЕКСТЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
/на матеріалі драматургічних творів
англомовних авторів/

Спеціальність 10.02.04 - германські мови

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата
філологічних наук

Київ - 1994

Робота виконана на кафедрі граматики та історії англійської мови Київського державного педагогічного інституту іноземних мов

Науковий керівник - кандидат філологічних наук, професор
І.В. КОРУНЕЦЬ

Офіційні опоненти - доктор філологічних наук, професор
Г.П. ЯТЕЛЬ
кандидат філологічних наук, доцент
І.М. ІОНОВА

Провідна установа - Харківський державний педагогічний
університет ім. Г.С. Сковороди

Захист відбудеться " 8 " квітня 1994 року о 10 годині
на засіданні спеціалізованої ради К ІІІ.І4.01 по присудженню
вченого ступеня кандидата наук у Київському державному педа-
гогічному інституті іноземних мов /252150, Київ, вул. Черво-
ноармійська, 73/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці інституту.

Автореферат розісланий " 7 " березня 1994 року.

Вчений секретар
спеціалізованої ради

Л.П. СМЕЛЯКОВА

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

КИЇВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ІНОЗЕМНИХ МОВ

На правах рукопису

СТОРОВА Олена Миколаївна

СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ І ПРАГМАТИЧНІ ЗНАЧЕННЯ
НОМІНАТИВНИХ РЕЧЕНЬ-ТЕКСТЕМ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ
/на матеріалі драматургічних творів
англомовних авторів/

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т
дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата
філологічних наук

Сторова

Київ - 1994

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00801685 (S)

AB 29.543

ЛННБ ім. В. Стефаніка
Київ

Сучасне мовознавство характеризується посиленням інтересу лінгвістів до екстралінгвістичних явищ, зокрема до вивчення прагматики речення-висловлювання, яке поєднує в собі функцію номінації з комунікативною функцією. Оскільки комунікація являє собою мовленнєву діяльність, що знаходить відображення в тексті, речення набуває статусу висловлювання. Тому на даному етапі розвитку вчення про речення природним є залучення до кола синтаксичних досліджень і поняття "текст". За цих умов першочергового значення набуває питання синтаксичної позиції речення в тексті.

Комунікативний процес включає не тільки текст, але й невербальні кореляти, тобто акти мовлення, що забезпечують спілкування. У мовленнєвих актах істотного значення набуває з'ясування стосунків між партнерами комунікації, що передаються за допомогою речень-висловлювань, які стали об'єктом дослідження на матеріалі різних мов такими лінгвістами як В.Г. Адмоні, В.В. Богданов, Г.В. Колманський, І.Б. Морозова, Г.Г. Почепцов, І.П. Сусов, І.Г. Торсуєва, О.І. Федотова, Т.А. Dijk, G.N. Leech, J.R. Searle, A.A. Wierzbicka та інші.

Просте речення може вивчатися в плані його структури, семантики або прагматики. Найбільш повним бачиться вивчення будь-якого речення в поєднанні його системно-мовних та комунікативно-мовленнєвих властивостей. Такий підхід може забезпечити всебічну інтерпретацію і номінативного речення, яке правомірніше називати, як підтверджує і проведений аналіз логіко-семантичного та прагматичного діапазону його значень, "номінативним реченням-текстом" /НР-Т/.

П р е д м е т о м реферованого дослідження є структурно-семантичні, прагматичні й текстові характеристики НР-Т.

О б'є к т дослідження складають блокові та позаблокові НР-Т у драматургічному тексті з його діалогічною комунікацією, головними компонентами якої є прості /в тому числі й номінативні/ речення, в яких найбільш виразно проявляється інтенціональна спрямованість спілкування.

А к т у а л ь н і є т ь обраного дисертаційного дослідження визначається його належністю до одного з провідних напрямків сучасного мовознавства - комунікативної лінгвістики,

Інститут лінгвістики та мовознавства НАН України

а також недостатнім вивченням конкретних питань, пов'язаних з виявленням формальної організації НР-Т, їх семантичної структури і функціонування у складі блоків актів мовлення.

Метою дослідження є встановлення й опис структурних особливостей, семантичних і прагматичних значень НР-Т англійської мови у діалогічному тексті.

Мета дослідження визначила необхідність вирішення таких завдань:

а/ відмежування НР-Т від подібних за формою конструкцій і визначення їх статусу;

б/ проведення компонентного аналізу синтаксичної структури НР-Т;

в/ визначення конструктивно-синтаксичних і комунікативно-синтаксичних категорій, що передають семантичну структуру НР-Т;

г/ диференціація НР-Т за синтаксемними ознаками;

д/ встановлення і характеристика логіко-семантичних зв'язків НР-Т первинної і повторної номінації у текстовому блоці;

е/ розгляд НР-Т в аспекті основних і додаткових прагматичних функцій у межах однорідних/неоднорідних блоків /як позаблокових реплік або ремарок .

Науково-теоретична новизна дисертаційної роботи полягає у встановленні та системному описанні НР-Т на матеріалі англійської мови художнього діалога, у поглибленому багатоаспектному аналізі їх структурних, синтаксико-семантичних, логіко-семантичних та прагматичних особливостей. Уперше НР-Т визначається конструкцією, яка складається з простого чи складного ядра і семантичної структури, яка може характеризуватися не тільки категоріальною синтаксико-семантичною ознакою субстанціальності, але й некатегоріальними синтаксико-семантичними ознаками актуальності, емотивності і спонукальності.

У реферованому дослідженні НР-Т вперше піддається аналізу у складі діалогічних єдностей. Досі не здійснювалось і прагматичне вивчення евалюативних значень на матеріалі одиниць, що розглядаються. Новими, зокрема, є і введені

в роботі поняття "актуальна синтаксема", "позаблокова репліка", "номінативне речення-текстема" та їх інтерпретація.

Методика дослідження обумовлена поставленими в дисертації завданнями. В роботі використовуються такі методи і прийоми лінгвістичного аналізу мовних одиниць: контекстуальний, синтаксемний, логіко-семантичний, прагматичний, елементи трансформативного аналізу. Гіпотетико-дедуктивна методика включає: 1/ пошук матеріалу, 2/ побудову гіпотези, 3/ перевірку її істинності, 4/ формулювання висновків. Провідним у роботі є контекстуальний аналіз, що дав змогу встановити залежність значення НР-Т від його вербального оточення.

Теоретичне значення дисертаційної роботи полягає в одержанні нових даних про лінгвістичний статус НР-Т, що характеризуються замкненою комунікативною перспективою, даних про ознаки, які відрізняють НР-Т від подібних за формою структур /парцеляти, неповні речення, називний представлення, номінативні заголовки, деякі евалюативні презентації/.

Вичленування НР-Т не тільки з простими, але й з складними ядерними компонентами на основі поняття про ядерний предикативний зв'язок розширює інформацію про синтаксичну структуру речень, що досліджуються.

Введення категорії актуальності як головної семантичної ознаки НР-Т змінює загальновизнане трактування номінативних речень як буттєвих або екзистенціальних.

Встановлення класифікаційних модальних характеристик, детальний компонентний та синтаксемний аналіз НР-Т допомагає виявленню їх синтаксико-семантичної специфіки.

Розкриття текстоутворюючих зв'язків на основі логіко-семантичних кореляцій НР-Т, зокрема за допомогою НР-Т повторної номінації, сприяє встановленню закономірностей змістової організації тексту.

Запропонована в дослідженні типологія НР-Т робить певний внесок у розвиток теорії синтаксису діалогічного мовлення, розкриває особливості комунікативно-прагматичного блокового і позаблокового функціонування НР-Т у складі

діалога, а також використання їх в актах метамовлення.

Практична цінність роботи визначається тим, що її основні положення і висновки можуть бути використані в лекціях, на семінарських і практичних заняттях з теоретичної і практичної граматики англійської мови в розділах "Синтаксис речення", "Прагматика речення", "Структурна організація діалогічного мовлення", а також у курсах порівняльної типології та стилістики. Результати дослідження можуть знайти використання у навчанні студентів діалогічного мовлення, у написанні ними курсових і дипломних робіт, у створенні навчальних посібників.

Матеріалом для дослідження послужили 5000 прикладів із драматургічних творів англійських та американських авторів другої половини ХХ століття, які являють собою літературний варіант діалога. Звернення до текстів реалістичних п'єс Б. Шоу, Е. Хемінгуей та інших авторів відповідає головному завданню - виявленню контекстуальної обумовленості номінативного речення, його текстовості. Добір матеріалу проводився методом суцільної вибірки.

Апробація роботи. Дослідження, виконані по темі дисертації, викладались і обговорювались на засіданнях кафедри іноземних мов Харківського авіаційного інституту в 1990-1993 роках, знайшли відображення у трьох публікаціях, знаходять застосування у навчальному процесі.

Положення, які захищаються в дисертації:

І. Синтаксична структура NP-T може складатися з простого чи складного ядра.

NP-T можуть бути непоширеними, якщо складаються з одного ядерного компонента, і поширеними, коли ядерний компонент поєднується з неядерними. Функцію головного компонента NP-T може виконувати не тільки іменник, але й займенник або числівник. Основна частина поширених структурних типів NP-T представлена моделями, в яких прості ядерні компоненти поширюються неядерними на основі субординативного зв'язку /асиндетично або за допомогою прийменників/.

Іменники, що входять до складних ядер НР-Т, можуть поєднуватися координативно або аппозитивно. Такі іменники є однорідними, якщо належать до однієї лексико-семантичної групи. Неоднорідними є іменники різних лексико-семантичних груп.

2. НР-Т можуть бути пов'язані з попереднім і з наступним текстом одним з таких видів зв'язку:

- а/ тотожність - / - тотожність,
- б/ тотожність - / - супідрядність,
- в/ тотожність - / - /причина → наслідок/,
- г/ включення ± / - включення,
- д/ включення - / - тотожність,
- е/ перехрещення - / - тотожність,
- є/ перехрещення - / - включення,
- ж/ супідрядність - / - супідрядність.

У відповідності з логіко-семантичними кореляціями виділені два типи номінацій НР-Т в текстовому блоці: 1/ первинні та 2/ повторні. НР-Т повторної номінації виконують функції заміщення, уточнення та конкретизації, а також надають додаткову інформацію про референта.

Наявність логічних та понятійних відношень між кореферентними номінаціями свідчать про взаємообумовленість та взаємозалежність між НР-Т і текстовим блоком.

Ідентифікація тотожних за формою НР-Т, що мають різні логіко-семантичні зв'язки в різних текстових блоках і навіть у межах одного текстового блоку, є доказом смислової обумовленості структурних типів НР-Т контекстуальним оточенням.

3. Семантична структура номінативного речення-текстеми проявляється у взаємодії категоріальної синтаксико-семантичної ознаки субстанціальності з некатегоріальними синтаксико-семантичними ознаками актуальності, емотивності чи спонукальності. Всі НР-Т характеризуються категоріальною синтаксико-семантичною ознакою субстанціальності. Іншими словами, всі НР-Т мають іменник або його еквівалент у функції головного компонента. Субстанціальність передбачає можливість поєднання синтаксеми, що має цю ознаку, з займенником і ад'єктивними елементами, а також з артиклем.

4. НР-Т входять до складу однорідних або неоднорідних

блоків чи функціонують як позаблокові репліки.

Однорідні комунікативні блоки характеризує поодинокий обмін репліками однакової цілеспрямованості. Неоднорідними блоками вважаються такі блоки, в яких репліки-стимули прагматично відрізняються від реплік-реакцій. НР-Т як блокові репліки можуть бути унісонними або контрадикторними, ініціюючими або реагуючими. У діалогічному тексті НР-Т виявляють свою прагматичну спрямованість не тільки в межах однорідних і неоднорідних блоків реплік, але й у формі ініціюючих та реагуючих позаблокових реплік.

5. Номінативні речення є текстами. Поняття текстовості передбачає їх логіко-семантичну та прагматичну обумовленість контекстом. У конструктивному плані вони є автономними одиницями.

Між номінативними реченнями-текстами і сусідніми реченнями можуть встановлюватися логіко-семантичні відношення тожності, включення, перехрещення, супідрядності, тощо.

Вичленування номінативних речень-текстом у тексті є можливим лише на рівні мовлення і тільки за допомогою некатегоріальних синтаксико-семантичних ознак актуальності, емотивності чи спонукальності.

Формально подібні структурні типи номінативних речень-текстом виявляють свою варіативність під впливом контекстуальних умов, охоплюючи два чи більше прагматичних типи.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох глав, висновків, списку використаної наукової літератури, списку джерел ілюстративного матеріалу і списку скорочень.

У вступі дається обґрунтування вибору теми дослідження, визначення актуальності, мети, завдань і наукової новизни праці, її теоретичної і практичної цінності, перелік методів лінгвістичного аналізу, формулювання основних положень, які захищаються в дисертації.

Перша глава присвячена розгляду концептуальних основ вивчення НР-Т, їх контекстуальної обумовленості, характерних особливостей семантики. НР-Т відмежовуються від подібних за формою конструкцій, здійснюється їх компонентний

і синтаксемний аналіз.

У другій главі проводиться аналіз логіко-семантичних кореляцій НР-Т у текстовому блоці.

У третій главі досліджуються прагматичні значення НР-Т, що входять до складу однорідних і неоднорідних блоків реплік і функціонують як позаблокові репліки й авторські ремарки.

У висновках узагальнюються результати проведеного дослідження, накреслюються напрямки подальших досліджень проблеми.

Список використаної літератури містить перелік праць вітчизняних і зарубіжних авторів, на які робляться посилання у дисертації.

Основний зміст роботи.

Проведений аналіз НР-Т заперечує традиційне віднесення одиниць, що досліджуються, до типу односкладових. Поняття односкладовості залишає поза увагою ті словоформи, які не входять до складу обов'язкових компонентів. Надзвичайна абстрактність двоскладової і односкладової моделі обмежує можливість продукувати за їхнім зразком реальні речення з урахуванням номінативного аспекту одиниць мовлення. Найбільш перспективним бачиться конструктивний аналіз речення, який ґрунтується на понятті про ядерний предикативний зв'язок. Сміслова завершеність повідомлення може забезпечуватись лише граматично і семантично позначеними компонентами речення, які беруть участь у формуванні його предикативного ядра /Т.Г.Почепцов/.

Джерелом НР-Т і подібних до нього за формою конструкцій є мовлення. Але на відміну від сегментованих конструкцій, які не є реченнями через відкриту комунікативну перспективу /парцеляти, називний представлення, називний теми, квазі-речення/ або через її відсутність /назви установ/, НР-Т характеризується замкненою комунікативною перспективою. Експліцитно виявлена в НР-Т рема співвідноситься з нульовою темою. На відміну від неповних речень, НР-Т не містить у своєму складі незаміщених синтаксичних позицій – нереалізованих зв'язків керування та прилягання. Комунікативні

складові НР-Т також не можуть бути ідентифіковані у контекстуальному оточенні.

В результаті проведеного дослідження встановлено, що семантична структура НР-Т утворюється внаслідок взаємодії таких конструктивно-синтаксичних категорій: 1/ актуальності, 2/ предикативності та 3/ часової віднесеності, а також комунікативно-синтаксичних категорій: 4/ модальності і 5/ комунікативною перспективи. Лексичне наповнення структурної схеми НР-Т відіграє не менш важливу роль в організації його змісту.

У працях більшості лінгвістів констатація позначеного в номінативному реченні предмета визнається як ствердження його буття, існування, а самі висловлювання називаються буттєвими або екзистенціальними. У нашій праці, всупереч прийнятій традиції, розрізняються два способи мовного подання фрагмента дійсності - ствердження реальності предмета /предметної ситуації/ в момент спілкування, а, з іншого боку, ствердження буття, існування предмета /В.П.Прінічев/. Відомо, що будь-яке поняття закріплюється в слові, в тому числі і поняття про буття. Тимчасом НР-Т відображає фрагмент дійсності непропозиціонально. Час спілкування в НР-Т не тотожний часу існування предметної ситуації. НР-Т є лише частиною великої системи вираження буття у мовленні. Таким чином, термін "актуальність" стосовно до НР-Т більш прийнятний, ніж термін "буттєвість". Актуальність передбачає наявність конкретного реального значення і функції НР-Т в контексті певної визначеної ситуації в момент мовлення.

У НР-Т морфологічна природа головного компонента несе подвійне граматичне навантаження: вона позначає водночас і форму слова і предикативну функцію. В НР-Т можливість і необхідність відображення присудкових часових значень відсутня, оскільки значення моменту мовлення виконує самостійну граматичну функцію антропоцентричного /неспіввідносного/ теперішнього часу.

У нашій праці модальність чітко відмежовується від категорії цільового призначення і емоційно-експресивних значень. В НР-Т об'єктивної і суб'єктивної модальності

ситуація завжди описується як реальна або нереальна /спонукальна/. Прагматична спрямованість властива всім п'ятьом розглянутим аспектам.

Враховуючи те, що проблеми контекстуального функціонування НР-Т поки що недостатньо вивчені, в даному дослідженні пропонується комплексний синтаксико-семантичний, логіко-семантичний і прагматичний розгляд питання про позиції НР-Т в контексті. Такий аналіз хоч і складний, проте він є найбільш повним.

Виявлення синтаксико-семантичної специфіки НР-Т проводиться на основі синтаксемного аналізу /А.М. Мухін/. НР-Т, як і будь-який інший тип речення, що функціонує у мовленні, складається з елементарних синтаксичних одиниць двох видів: компонентів речення і синтаксем. Компоненти речення асемантичні і мають суто синтаксичну природу. Вони можуть бути ядерними і неядерними, їх змістовні ознаки встановлюються в синтагматичному плані. Синтаксеми за своїм змістом пов'язані з позначенням явищ позамовної дійсності, їхні диференціальні ознаки визначаються парадигматично при зіставленні речень. Зміст синтаксем складає сукупність синтаксико-семантичних ознак, що виявляються в таких дистрибутивних особливостях синтаксем як сполучуваність з іншими синтаксемами, місцезоміщення /позиційні можливості/, а також у характерній для них системі варіантів.

Синтаксико-семантичні ознаки можуть бути категоріальними і некатегоріальними. Взаємозв'язок між компонентами НР-Т і синтаксемами проявляється в тому, що компоненти є позиціями для синтаксем, а синтаксеми в свою чергу можна виявити на основі синтаксичних конструкцій, тож ідеться не про семантичні, а про синтаксико-семантичні ознаки.

Виходячи з цього, на першому етапі аналізується компонентний склад НР-Т, їхня поверхнева структура, встановлюється синтаксичні зв'язки між компонентами і властивості цих компонентів. НР-Т можуть бути непоширеними і поширеними. Основна частина поширених структурних типів НР-Т представлена моделями, в яких прості ядерні компоненти поширюються неядерними на базі субординативного зв'язку

/асиндетично або за допомогою прийменників/. Так, були виявлені НР-Т не тільки з обставинами "вільної дистрибуції" /місця, часу/, але й НР-Т з "комплетивними" обставинами способу дії, які вважаються деякими лінгвістами суто придієслівними і не пов'язуються з усім реченням. Насправді, видчнення таких обставин є неможливим, бо робить НР-Т граматично і семантично непозначеними. Наприклад: *Moral to the last!* (Shaw). Такі факти, з одного боку, стверджують дієслівну природу головного компонента НР-Т, а отже його структуру завершеною, а з іншого боку, уможливають припущення, що дистрибутивні властивості обставин у складі НР-Т визначаються синтагматичним класом ядерного іменника.

За допомогою координативного зв'язку здійснюється поєднання однорідних і неоднорідних іменників та повтор тієї самої структури. Компоненти в межах НР-Т можуть поєднуватися також за допомогою аппозитивного зв'язку.

Внаслідок проведеного синтаксемного аналізу встановлено, що всі НР-Т характеризуються категоріальною синтаксико-семантичною ознакою субстанціальності, яка встановлюється поряд з некатегоріальними синтаксико-семантичними ознаками актуальності, емотивності або спонукальності.

Система варіантів актуальної синтаксеми включає такі синтаксеми: актуальну предметну, актуальну опредмечену, актуальну ідентифіковану, актуальну активну, актуальну темпоральну, актуальну носія стану суб'єкта, актуальну носія стану середовища і актуальну локативну. Варіативність актуальної синтаксеми детермінується семантикою ядерного іменника і контекстом.

Складні ядерні компоненти НР-Т можуть охоплювати два однакових варіанти актуальної синтаксеми: *Darkness and dead silence* (Shaw) або два різних варіанти: *General laughter and good humour* (Shaw).

НР-Т з емотивною синтаксемою в позиції ядерного компонента звичайно виражають позитивно-експресивне або негативно-експресивне значення. Варіативність емотивної синтаксеми детермінована семантикою ядерного іменника, атрибутивного компонента або контекстом. Емотивні синтаксеми, які

координують у рамках одного НР-Т, розкривають значення якогось певного варіанта емотивної синтаксеми.

Варіантами спонукальної синтаксеми є значення вимоги, замовлення, прохання і поради. Використання того чи іншого значення цілком визначається тим контекстом, у якому функціонує НР-Т. Як і емотивні синтаксеми, спонукальні синтаксеми в межах НР-Т можуть бути виразниками значення лише одного певного варіанта.

Поряд з дослідженнями компонентного і синтаксемного складу НР-Т, велике значення для виявлення їхньої природи має розгляд логіко-семантичних відношень НР-Т з контекстом, в якому всі речення синсемантичні. Жодне речення не може бути вилучене з контекстуального оточення, оскільки воно своїм значенням поєднується з іншими реченнями. Зовнішні засоби зв'язку є лише виразниками глибинної синсемантиї. Текстова зв'язність здійснюється різними компонентами змісту НР-Т. Одним із засобів забезпечення такої зв'язності виступає номінація /референція/, що передбачає віднесення мовних одиниць до об'єктів позамовної реальності.

Зняття багатозначності і перетворення простої структурної моделі НР-Т в речення-текстому є можливим тільки в межах текстового блоку. В свою чергу, забезпечення структурно-змістової цілісності текстового блоку здійснюється лише завдяки збереженню сюжетних тематичних ліній сповіді, що базуються на логіко-понятєвих семантичних відношеннях між НР-Т і контекстуальним оточенням.

Дослідження прагматичного діапазону значень, які надають НР-Т, передбачає виявлення можливих модифікацій цих значень залежно від типу акту мовлення. Прагматичний аналіз будь-якої синтаксичної структури стає ефективним, коли він здійснюється не в межах одного окремого акту мовлення, а при встановленні закономірностей сполучуваності мовленнєвих актів у тексті.

Визначене прагматичне значення пов'язане системними відношеннями з певними мовними характеристиками речень. Незважаючи на те, що в залежності від ситуації граматичне значення певного типу речення може мати різні ілюкutiveні

функції, один тип речення все ж співвідноситься із скінченим числом ілокуцій і не реалізує нетипові ілокуції /О.Г. Почепцов/. Наприклад, реальна функція розповідних речень полягає у передачі значення наказу тільки в деяких ситуаціях. Характерною або потенційною ілокуцією цих речень є констатація.

Запропонований у даній праці аналіз НР-Т в драматургічному тексті враховує всі три складові мовленнєвого акту: 1/ ілокуцій /ілокутивну функцію НР-Т/, 2/ локуцій /синтаксичну і лексичну оформленість НР-Т/, 3/ перлокуцій /впливову силу мовленнєвого акту на па'гнера, яка виявляється у відповідному акті мовлення/. Головна увага приділяється ілокутивним функціям НР-Т у складі текстового блоку. Такий блок становить собою тісну послідовність прагматичних типів висловлювань - обмін діями мовлення.

У діалогічному тексті п'єси за допомогою НР-Т реалізуються такі основні ілокутивні акти: констативні, експресивні, реквестивні, ін'юнктивні, адвісивні або декларативні.

Крім основної прагматичної функції НР-Т мають ще дві додаткові - інтеракціональну, що є специфічним виявом основної прагматичної функції, та емотивну в одному з таких варіантів: емоційно-інформативному, емоційно-регулятивному й емоційно-евалюативному.

Як показав аналіз матеріалу, емоційно-інформативна комунікативна мета властива НР-Т констативного й декларативного типів. Емоційно-регулятивну функцію здійснюють НР-Т ін'юнктивного, реквестивного і адвісивного типів, а емоційно-оціночна інтенція властива НР-Т-експресивам.

Оціночне значення НР-Т може експлікуватися чи перебувати в імплікації. Відповідно виділяється оціночно-експліцитні інгерентні НР-Т, оціночно-експліцитні адгерентні НР-Т й квазіоціночні інгерентні НР-Т.

В оціночно-експліцитних інгерентних НР-Т семантика міститься в пропозиції, причому при актуалізації оціночне значення НР-Т зберігається. Наприклад: Ann. Oh, that stupid old joke of yours about me! Do please drop it (Shaw). Тут семантичне значення прикметників *stupid* і *old* при актуалізації не втрачається.

Для оціночно-експліцитних адгерентних НР-Т характерною є взаємодія узуального значення з оказіональним змістом контексту. Наприклад: *Cesar (coaxing). I will send you a beautiful present from Rome. Cleopatra (proudly). Beauty from Rome to Egypt indeed! (Shaw).* Сама оцінки міститься в іменникові *beauty* і в прислівникові *indeed*, але при актуалізації контекстуальне оточення може змінювати ці значення.

Квазіоціночні інгерентні НР-Т виражають оцінність імпліцитно. Значення оцінки в них визначається відповідністю чи невідповідністю відображеного ними факту поняття норми. Дієчі соціальні норми поведінки передбачають появу у комунікантів таких, наприклад, почуттів, як співчуття, антипатія тощо з наступною їх реалізацією в мовленні. Невиконання певних мовленнєвих проявів може привести до порушення рівноваги міжлюдських стосунків комунікантів. Імпліцитний зміст квазіоціночних інгерентних НР-Т уточнюється контекстом, але не змінюється під його впливом. Наприклад: *Rampden. And Annie with him! Annie! (Shaw).* Негативне оціночне значення НР-Т цілком обумовлюється контекстом. Сама лише констатація факту спільного перебування діючих осіб є імпліцитним осудом поведінки однієї з них. Винесене за межі текстового блоку НР-Т не має більш-менш завершеного змісту. Діалогічні репліки можуть входити до складу як однорідних, так і неоднорідних блоків /Н.А. Коміна/. Однорідні блоки реплік являють собою пов'язані послідовності висловлювань одного й того ж прагматичного типу. Вони можуть бути одновершинними, коли повідомлення адресанта підхоплюється адресатом і, таким чином, комуніканти відіграють одну й ту саму роль. У двовершинних однорідних блоках реплік комуніканти виступають у різних ролях, як от обмін мовленням типу "statement - reply". У випадку узгодження комунікативних функцій їх можна вважати унісонними. Коли ж відповідь суперечить інтенції ініціуючого повідомлення, то послідовності діалогічних дій є контрадикторними. НР-Т можуть бути ініціуючими або реагуючими репліками, вони можуть поєднувати основні прагматичні функції з додатковими прагматичними функціями.

Аналогічному дослідженню у нашій праці піддано й послідовності висловлювань різних прагматичних типів, які утворюють неоднорідні блоки реплік за допомогою НР-Т.

Аналіз фактичного матеріалу дав змогу виявити також позаблокові репліки, що є характерною особливістю діалогічного мовлення.

Позаблокові ініціативи НР-Т, як правило, започатковують або припиняють невербальні дії безпосереднього адресата/адресатів чи змінюють ситуацію спілкування. Наприклад: *Cokane (... calling peremptorily to the waiter). Two beers for us out here. (Shaw).*

Позаблокові реактиви НР-Т звичайно відображають реакцію на звуковий сигнал, характеризують місце дії. Наприклад: *Emmy... There goes the bell. (She looks out of the window). A doctor's carriage. (Shaw).* Дескриптивне значення позаблокових НР-Т-реакцій може модифікуватися суб'єктивною оціночною семантикою. Тоді вони передають оцінку мовцем своєї власної дії, поведінки іншої особи/неособи або групи осіб, зовнішнього вигляду або характеру адресата, явищ природи. Їм притаманна позитивно-експресивна оцінка /захоплення, палке здивування/ або негативно-експресивна оцінка /обурення, докір/.

Наприклад: *Vivie (She opens the cottage door). What a beautiful night! (Shaw).*

Прагматичний аналіз діалогічного тексту п'єси не може бути повним без урахування авторських ремарок, які підказують, яке саме враження має отримати читач/глядач і сприяють адекватній інтерпретації реплік дійових осіб п'єси. У зв'язку з цим ремарки визначаються як метамовленнєві акти. НР-Т-ремарки виступають як інтродуктивні або супроводжуючі констативи.

Усі інтродуктивні ремарки ініціюють зміну ситуації спілкування і служать розкриття ситуативних значень наступних дій - існу дії, часу дії чи місця і часу дії одночасно, зовнішніх умов навколишнього середовища, пейзажу, події чи її місця тощо.

Супроводжуючі ремарки вказують на досягнення/недосягнення

перлокутивного ефекту мовленнєвого акту адресанта. Вони можуть передавати раптову зміну ситуації спілкування, посилювати акти мовлення попередніх реплік, здійснювати структурно-семантичну взаємодію з наступними репліками, конкретизувати багатозначність цих реплік, що забезпечує логічний зв'язок тексту. Наприклад: Ridgeon... (A knock at the door). Louis goes unconcernedly to open it. (Shaw). НР-Т A knock at the door вказує на зміну ситуації спілкування й експлікує елемент it наступної репліки, замінює собою репліку, виконуючи функцію поєднання компонентів тексту.

НР-Т-супроводжуючі ремажки передають зовнішні звукові ефекти, які супроводжують процес спілкування, почуття й емоції комунікантів, паузи, зовнішні умови спілкування.

Прагматичний аналіз НР-Т підтверджує їх текстовність.

На основі проведеного дослідження НР-Т в компонентному, синтаксемному, логіко-семантичному і прагматичному планах можна дати його визначення.

НР-Т - це синтаксична конструкція, основу якої складає простий чи складний ядерний компонент у формі загального /в англійській мові/ або називного /в українській мові/ відмінка іменника, займенника, числівника або поєднання числівника з іменником.

НР-Т - це структура, яка характеризується значенням теперішнього часу моменту мовлення, інтонаційною монолітністю і певним значенням логічної модальності /реальності чи ірреальності/.

НР-Т - це функціональна одиниця, наділена категоріальною синтаксико-семантичною ознакою субстанціальності і некатегоріальними синтаксико-семантичними ознаками актуальності, емотивності або спонукальності, яка має замкнену комунікативну перспективу.

НР-Т - це одиниця мовлення, семантично і прагматично детермінована текстовим блоком, здатна виражати зміст конкретного акту мовлення і тому є насправді текстом.

Перспективним бачиться подальший розгляд НР-Т в плані актуалізаційних ситуацій. Плідним має бути також порівняльно-типологічне дослідження НР-Т на матеріалі різних мов.

Основні положення дисертації знайшли відображення у таких публікаціях:

1. Отграничение номинативных предложений от сходных по форме других языковых единиц / Харьк. ин-т инженеров ж.д. транспорта. - Харьков, 1988. - 31 с. - Деп. в ИНИОН АН СССР от 31. 05. 88, № 34076.

2. Блоковые и внеблоковые номинативные предложения-тексты в драматургическом тексте / Харьк. авиац. ин-т. - Харьков, 1993. - 24 с. - Деп. в ГНТБ Украины от 04. 10. 93, № 1929.

3. Компонентные, синтаксические и логико-семантические особенности номинативных предложений-текстов английского языка / Харьк. авиац. ин-т. - Харьков, 1993. - 13 с. - Деп. в ГНТБ Украины от 18. 11. 93, № 2321.

ЛНБ ім. В. Стефаніка
АН України

Підписано до друку 25.02.94. Формат 60x84 1/16. Папір друк. № 2.
Спосіб друку офсетний. Умовн.-друж. арж. 1,0. Тир. 100. Зам.
№ 39. Безплатно.

Друкарня філіалу Книжкової палати України.

УСР 990

AB 29.543

AB 29.543